

SUNIY INTELEKT VA HUQUQ

Sayfullaev Sirojiddin

Annotatsiya: Mazkur maqolada sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining huquqiy sohaga ta'siri, yuzaga kelayotgan yangi huquqiy muammolar va SI vositalarini huquqni muhofaza qilish tizimida qo'llash imkoniyatlari tahlil etilgan. Shuningdek, SI asosida yaratilgan tizimlar orqali inson huquqlari, ma'lumotlar xavfsizligi, javobgarlik va etik mezonlar masalalari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot SI va huquq sohasining integratsiyasida mavjud bo'lgan to'siqlarni aniqlash hamda istiqbolli yechimlarni ilgari surishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, huquq, etik muammolar, javobgarlik, algoritmik qarorlar, ma'lumotlar xavfsizligi

Sun'iy intellekt XXI asrning eng dolzarb va inqilobiy texnologiyalaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunga kelib, u nafaqat sanoat, ta'lim va tibbiyot sohalarida, balki huquqiy tizimda ham keng qo'llanilmoqda. Shu bilan birga, SI asosida qabul qilingan qarorlarning qonuniyligi, javobgarlik chegaralari, shaxsiy ma'lumotlarning himoyasi kabi muammolar dolzarbligicha qolmoqda. Maqolaning asosiy maqsadi – SI'ning huquqiy sohadagi o'rni va u bilan bog'liq huquqiy muammolarni aniqlash hamda ushbu sohadagi yondashuvlarni ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

Bugungi kunda sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari tez rivojlanib, hayotimizning turli sohalariga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Avtomatlashtirilgan tizimlar, ma'lumotlarni tahlil qilish, avtomatik qarorlar qabul qilish va boshqa ko'plab sohalarda sun'iy intellekt inson faoliyatini samarali tarzda qo'llab-quvvatlamokda. Ammo, bu texnologiyaning rivojlanishi bilan birga, huquqiy muammolar ham yuzaga kelmoqda. Sun'iy intellektning huquqiy va etik masalalari, jumladan, javobgarlik, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va intellektual mulkni boshqarish masalalari, zamonaviy huquqshunoslikning eng dolzarb mavzularidan biriga aylanishi tabiiydir.

Sun'iy intellektning huquqiy javobgarligi

Sun'iy intellektning qo'llanilishida eng ko'p muhokama qilinadigan masala – bu SI tizimlarining huquqiy javobgarligi. Agar sun'iy intellekt tomonidan amalga oshirilgan harakatlar jinoyat yoki huquqbuzarlik keltirib chiqarsa, kim javobgar bo'lishi kerak? Sun'iy intellektning o'zi javobgarlikka tortilmaydi, shuning uchun bu masala murakkab huquqiy tizimlarni talab qiladi.

Masalan, avtomatik haydovchisiz transport vositalarining avariylarini ko'rib chiqsak, kim javobgar bo'ladi: avtomobil ishlab chiqaruvchisi, dasturchilar, sun'iy intellekt tizimini ishlab chiqqan kompaniya yoki foydalanuvchi? Shunday qilib, sun'iy intellekt tizimlari bilan bog'liq huquqiy javobgarlikni aniq belgilash zarurati mavjud.

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish

Sun'iy intellektning rivojlanishi bilan birga, ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish imkoniyatlari yanada kengaymoqda. SI tizimlari foydalanuvchilar haqidagi katta hajmdagi shaxsiy ma'lumotlarni to'playdi va tahlil qiladi, bu esa maxfiylik va shaxsiy hayotni himoya qilish masalalarini yuzaga keltiradi. Shaxsiy ma'lumotlarni to'plash, saqlash va ulardan foydalanish, ayniqsa, global miqyosda sun'iy intellektning faoliyatini cheklovchi qonunlar va me'yorlarni ishlab chiqishni talab etadi.

Evropa Ittifoqining Umumiy Ma'lumotlar Himoyasi Tartib-qoidalari (GDPR) kabi qonunlar, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishda ma'lum darajada yuksak standarti o'rnatadi. O'zbekiston kabi mamlakatlar ham, bu sohada qonuniy asoslarni shakllantirishga intilmoqda. Shaxsiy ma'lumotlarni maxfiy saqlash va SI tizimlarining ulardan qanday foydalanishini nazorat qilish uchun yangi qonunchilik yaratilishi zarur.

Intellektual mulk va sun'iy intellekt

Sun'iy intellekt orqali yaratilgan ijodiy ishlar, masalan, musiqa, san'at asarlari yoki dasturiy ta'minot, kimning mulki hisoblanadi? Hozirgi qonunchilikka ko'ra, ijodiy asarlarni yaratuvchi inson bo'lishi kerak. Lekin sun'iy intellekt o'z-o'zidan yaratuvchi bo'lishi mumkin, bu esa intellektual mulkni kimga tegishli ekanligi haqida savollarni tug'diradi.

Odatda, sun'iy intellekt yordamida yaratilgan asarlarning muallifligi uchun javobgar bo'lishi mumkin bo'lgan shaxs dasturchi yoki ishlab chiqaruvchi bo'ladi.

Biroq, bu masala hali ham noaniq bo'lib qolmoqda va kelajakda ushbu sohada ko'plab huquqiy tartibga solishlar kutilmoqda.

Etika va sun'iy intellekt

Sun'iy intellektning etik jihatlari ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, SI tizimlari qarorlar qabul qilishda qanday prinsiplar asosida harakat qilishi kerak? Bias (oldindan belgilangan xatolik) va diskriminatsiya muammolari, SI tizimlarining noto'g'ri qarorlar chiqarishiga olib kelishi mumkin. Agar sun'iy intellekt tizimi irqiy, jinsiy yoki boshqa asoslarda diskriminatsiya qilsa, bu huquqiy va etik jihatdan qanday baholanadi.

Sun'iy intellekt tizimlarining etik tamoyillari va harakatlarining qonuniy asosda tahlil qilinishi zarur. Shu sababli, SI tizimlarining javobgarligini aniq belgilash, ularning harakatlarining etik va huquqiy jihatlarini yoritish va qonunlar ishlab chiqish juda muhimdir.

Xalqaro huquq va sun'iy intellekt

Sun'iy intellektning global miqyosda qo'llanilishi, xalqaro da bir-biriga qarama-qarshi qonunlar va qoidalar mavjudligini ko'rsatadi.

Har bir mamlakatda sun'iy intellektning qo'llanilishi uchun o'z qonunlari bor, ammo bular bir-biriga mos kelmasligi mumkin. Xalqaro hamjamiyat sun'iy intellektning etik va huquqiy tahlilini birlashtirishga intilishlari kerak. Buning uchun yagona xalqaro huquqiy normativlarni ishlab chiqish zarur.

Sun'iy intellektning huquqiy sohadagi roli murakkab va ikkiyoqlama baholanishi lozim. Bir tomondan, SI huquqiy tahlillarni avtomatlashtirish, jinoyatlarni prognozlash kabi imkoniyatlar bilan huquq tizimini takomillashtiradi. Boshqa tomondan esa, inson aralashuvisiz qabul qilingan algoritmik qarorlar noto'g'ri yoki noinsoniy bo'lishi mumkin. Shuningdek, SI asosida qabul qilingan huquqiy qarorlarda javobgarlik kimga yuklatilishi kerakligi haligacha ochiq muammo bo'lib qolmoqda.

Xulosa

Sun'iy intellekt texnologiyalari har bir sohada keng qo'llanilmoqda, ammo bu yangi texnologiyaning huquqiy, etik va ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarishi

tabiiydir. Huquqshunoslar, qonunchilar va texnologiya mutaxassislari birgalikda sun'iy intellektni boshqarish va uning jahon miqyosidagi ta'sirini nazorat qilish uchun yangi yondashuvlarni ishlab chiqishlari zarur. Shuningdek, sun'iy intellekt tizimlarining huquqiy va etik me'yorlarini belgilash hamda global hamkorlikni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Sun'iy intellekt texnologiyalarining huquqiy sohaga kirib kelishi yangi imkoniyatlarni yaratish bilan birga, qator muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. SI inson faoliyatini yengillashtirsa-da, u bilan bog'liq huquqiy va etik muammolar chuqur tahlilni talab etadi.

Sun'iy intellekt bilan bog'liq huquqiy bazani milliy darajada ishlab chiqish lozim.

SI asosida ishlovchi tizimlarga nisbatan etik kodeks va standartlarni joriy etish zarur.

Sud-huquq tizimida SI vositalaridan foydalanishda inson omili ustuvor bo'lishi shart.

O'zbekistonda maxsus "AI va huquq" bo'yicha ilmiy tadqiqot institutlari faoliyatini rivojlantirish kerak.

Adabiyotlar.

1. S.S.Bozarov. Sun'iy intellekt doirasida huquqiy javobgarlik. Yuridik fanlar doktori ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiyasining avtoreferati. Toshkent, 2023-yil.
2. Sardor Yusupov. Legalization of Artificial Intelligence: Significance and Necessity. Przyszlosci . 26
<https://miastprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/417>.
3. D. Edmonds, Would You Kill the Fat Man? The Trolley Problem and What Your Answer Tells Us About Right and Wrong, Princeton University Press, 2013.
4. Asaro P. The Liability Problem for Autonomous Artificial Agents // AAAI Symposium on Ethical and Moral Considerations in Non-Human Agents, Stanford University, Stanford, CA. March 21–23, 2016, P. 191.

5. Arkhipov V., Naumov V. On Certain Issues Regarding the Theoretical Grounds for Developing Legislation on Robotics: Aspects of Will and Legal Personality // *Zakon*. 2017, No. 5, P. 167.
6. Winkler A. *We the Corporations: How American Businesses Won Their Civil Rights*. Liverlight, 2018. See a description here: [Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.](#)